

2. Pinksteren als feest van verbondsvernieuwing De Joodse achtergrond van het Pinksterfeest (Handelingen 2:1-11)

M. van Campen

Gepubliceerd in M.C. Mulder en A. Noordegraaf (red.), *Hoop voor Israël. Perspectieven uit Handelingen*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2007, 38-61.

INLEIDING

‘Vandaag is het de verjaardag van de kerk. Samen met alle christenen in deze wereld mogen we gedenken dat God op de eerste Pinksterdag in de geschiedenis zijn Heilige Geest heeft uitgestort op de jongeren van Jezus. Na de Hemelvaart hadden zij gebeden en gepleit op de belofte van Jezus dat Hij hun een andere Trooster zou geven. Nadat Gods weg met Israël hopeloos was vastgelopen en de kerk van het Oude Verbond haar einde vond in het ‘neen’ tegen de Messias, heeft God in zijn ondoorgroendelijke wijsheid een nieuw begin gemaakt. Met Pinksteren riep Hij een nieuw volk tot leven en stichtte Hij een nieuwe kerk, die gegrond was op het volbrachte werk van zijn Zoon. Daarom is het vandaag ook zo’n hoge feestdag. We vieren het geboorte-uur van de kerk.’

Een dergelijk begin van een pinksterpreek kan niemand die een beetje thuis is op het kerkelijke erf vreemd in de oren klinken. Menigmaal is het zo gezegd, de eeuwen door en op wereldwijde schaal. Tot op de dag van vandaag openen vele voorgangers hun pinksterpreek op soortgelijke wijze. De typering van Pinksteren als het geboorte-uur van de kerk is diep verankerd in de theologie en de beleving van de christelijke gemeente.¹ Aan deze uitdrukking kleven evenwel de nodige bezwaren. Losgezien van het feit dat ze veelal de vervangingstheologie – de kerk is in de plaats van het Joodse volk gekomen – als vooronderstelling heeft,² miskent deze gedachte ten enenmale het feit dat Pinksteren geen zwerfsteen is, maar helemaal ingebed in het heilshistorische handelen van de God van Israël.

Het christelijke Pinksterfeest kan alleen begrepen worden als wij het verstaan en vieren tegen de achtergrond van Sjavoeot, het Joodse Wekenfeest. De uitstorting van de Geest gebeurt niet op een willekeurige plaats of op een toevallig moment, maar in Jeruzalem en uitgerekend op de dag dat de Joden het feest van Pinksteren vieren zoals ze dat in opdracht van de Eeuwige de eeuwen door hebben gedaan.

OOGSTFEEST EN OPENBARINGSFEEST

Vanouds is Sjavoeot bedoeld en beleefd als een oogstfeest. De tijd dat de opbrengst van het land wordt binnengehaald, die met Pesach begonnen is, loopt ten einde. Op het Joodse Paasfeest wordt – naast de bevrijding uit Egypte – gevierd dat de kleine oogst, de gersteoogst tot rijping is gekomen.³ Rond Pinksteren is de grote oogst – de tarweoogst – aan de beurt.

¹ Vgl. J.P. Versteeg, ‘Pinksteren: een nieuwe wijze van samenleven (Handelingen 2)’, in: J.P. Versteeg (e.a.), *De Geest schrijft wegen in de tijd*. Opstellen over samenleven in kerk en wereld, Kampen 1984, 18. Versteeg beroept zich voor de stelling dat het pinksterfeest de geboortedag van de kerk is op Augustinus.

² Op goede gronden stelt A. Noordegraaf, *Creatura verbi*. De groei van de gemeente volgens de Handelingen der Apostelen, 's-Gravenhage, 1983, 194 dat er in Handelingen geen sprake is van *vervanging* van Israël, maar van *toevoeging* van de heidenen. De volkeren mogen delen in het heil dat aan het Joodse volk is toegezegd.

³ C. den Boer, *Pasen, feest van bevrijding*, Zoetermeer 2005, 9-17.

Evenals Pesach en Soekkot (Loofhutten) behoort Sjavoet tot de drie voorgeschreven pelgrimsfeesten.⁴ Drie keer per jaar moeten alle mannen van Israël de HERE, hun God gaan vereren in Jeruzalem (Deut. 16:16). Het is dan een drukte van belang in de heilige stad. Volgens Flavius Josephus belooft het aantal Joden dat naar Jeruzalem is gekomen met Pesach soms wel een kleine drie miljoen mannen.⁵

Het bijbelse Pinksterfeest is een vrolijk feest, waarop met dankbaarheid iets wordt teruggegeven voor de dienst van God. Zo heeft de Eeuwige het ook voorgeschreven: 'Daarna moet u het Wekenfeest houden voor de Heere, uw God. Wat u geven zult, is een vrijwillige gave van uw hand, naar de mate waarin de Heere, uw God u gezegend heeft. En verheug u voor het aangezicht van de Heere, uw God' (Deut. 16:10, 11 HSV).

Uit de Misjna is ons bekend hoe het er tijdens het Wekenfeest in de Heilige Stad aan toegaat:⁶

Hoe bracht men de eerste vruchten naar Jeruzalem? De bewoners van alle kleine plaatsen van een district verzamelden zich in de districtshoofdstad. Daar overnachtten ze onder de vrije hemel, zonder de huizen te betreden. Vroeg in de ochtend riep het districtshoofd: 'Op, laat ons optrekken naar Zion, naar de HERE onze God'. Zij die dichtbij woonden, brachten vijgen en druiven. Zij die ver weg woonden, brachten gedroogde vijgen en rozijnen. De os die bestemd was om geofferd te worden liep voorop, zijn horens met goud overtrokken en een olijven krans op zijn kop. Voor hem uit werd op de fluit gespeeld, tot ze in de nabijheid van Jeruzalem kwamen. Daar aangekomen zonden ze boden uit en versierden hun eerstelingsvruchten. Daarna kwamen de dienstdoende priesters, levieten en schatbewaarders hen tegemoet; zij kwamen, al naar de eer van de groep dat vereiste. Alle handwerkslieden van Jeruzalem stonden voor hen op en groetten hen: 'Onze broeders, gij lieden uit die en die plaats, komt in vrede!'

Opnieuw werd dan voor hen op de fluit gespeeld tot ze de Tempelberg bereikten. Daar aangekomen nam zelfs koning Agrippa zijn eigen mand op de schouder en trad binnen tot in de voorhof van de Tempel. Zodra de pelgrims de voorhof van de Tempel hadden bereikt, hieven de levieten Psalm 30 aan.

Sjavoet is een typisch *composite feast*, een samengesteld feest, waarbij twee betekenissen door elkaar heenlopen: maaifeest en herinneringsfeest tegelijk. Behalve een oogstfeest is Joods Pinksteren tevens een historisch feest, waarop herdacht wordt dat het Joodse volk op Sinaï de Tien Woorden, teken van Gods verbond, heeft ontvangen. Het wordt daarom ook wel genoemd *chag matan Torah* – feest van de wetgeving.⁷ Op het Wekenfeest biedt volgens Leviticus 23:17 de mens God *twee broden* aan, als eerstelingsgave van de oogst. En God schenkt van zijn kant de mens de *twee tafels* met de Tien Woorden (Theodor H. Gaster).⁸ Joodse geleerden verwijzen naar Exodus 19:1 waar Mozes vertelt dat de kinderen Israëls in de

⁴ De Joodse filosoof Franz Rosenweig is van mening dat God op drie manieren bij zijn wereld betrokken is: als Schepper, als Openbaarder en als Verlosser. De drie pelgrimsfeesten zouden deze drie wijzen van Gods presentie, vertegenwoordigen. Tijdens Soekkot ontmoet men God als Schepper, op Sjavoet, het feest van de Thora, ontmoet men Hem als de God van de openbaring en op Pesach ontmoet men de God van de Verlossing; vgl. Harold S. Kushner, *Op het leven! Een loflied op het Joodse leven en denken*, Baarn 1993, 89; D. Monshouwer, 'Pasen en de andere feesten', in: *De weg van de liturgie. Tradities, achtergronden, praktijk*, Zoetermeer 1998 (2^e dr), 108.

⁵ Fl. Josephus, *Joodse oorlogen*, 9.3.

⁶ Misjna Bikkoerim 3, 2-4, in: Herbert Danby, *The Mishnah*. Translated from the Hebrew with introduction and brief explanatory notes, Oxford 1933 (1964), 96, 97.

⁷ Hilary Le Cornu, Joseph Shulam, *A Commentary on the Jewish Roots of Acts*, Part I, Jerusalem 2003, 58.

⁸ Theodor H. Gaster, *Festivals of the Jewish Year*, New York 1953, 63.

derde maand na hun vertrek uit Egypte hun tentenkamp bij de Sinaï opslaan. Dat is volgens hun berekening in de maand Siewan.⁹ De Thora is volgens de Joodse traditie ontvangen op sjabbat, de zesde dag van de maand Siewan in het jaar 2448 na de schepping, zeven weken na de exodus uit het land van de Farao (3315 jaar geleden).¹⁰ Het Wekenfeest is ook en vooral een verbondsfeest, een openbaringsfeest.

Van later datum?

Lange tijd is erover getwist of dit tweede aspect van bijbelse oorsprong is.¹¹ Komt men het als verbondsfeest in het Nieuwe Testament eigenlijk wel tegen en mag men het in Handelingen 2 inlezen? Men attendeert erop dat de verbinding van Sjavoet en de openbaring bij de Sinaï niet terug te vinden is bij Philo, Josephus of in de Misjna.¹² Meerdere Joodse bronnen uit die periode tonen evenwel aan, dat ten tijde van het Pinksterfeest zoals dat in Handelingen 2 beschreven wordt, niet meer uitsluitend de voltooiing van de oogst wordt gevierd, maar dat tevens het Sinaïgebeuren wordt herdacht.¹³ Het Boek Jubileeën (6,17-19) – dat afkomstig is uit de tweede eeuw voor Christus – brengt dit feest expliciet in verband met de verbondsvernieuwing. Op de dag van het Wekenfeest herdenkt men volgens dit pseudepigrafische geschrift alle verbonden uit het Oude Testament, vanaf dat van Noach tot dat van de Sinai. Dan reeds kent men blijkbaar het Wekenfeest als een openbaringsfeest.¹⁴ Letterlijk lezen we: ‘Daarom is op de hemelse tafelen bepaald en geschreven dat zij het Wekenfeest in deze maand behoren te houden, een keer per jaar, met de bedoeling het verbond in alle opzichten te vernieuwen, elk jaar weer.’¹⁵

Een andere aanwijzing dat een tweevoudige betekenis van Sjavoet reeds in bijbelse tijd aanwezig is, treffen we aan in de gemeenschap van Qumran. Bij deze sekte aan de Dode Zee is het gebruik om jaarlijks het verbond te vernieuwen (1 QS I, 8-II, 18). Volgens J. van Goudoever gebeurt dat op de Pinksterdag.¹⁶ Juist vanwege deze verbondsvernieuwing is Sjavoet voor de Essenen het belangrijkste feest.¹⁷

Ondanks het feit dat hij de koppeling tussen Wekenfeest en wetgeving aanwezig acht zowel in het boek van de Jubileeën als in de Regel van Qumran, ziet R. de Vaux geen aanleiding dit verband ook in Handelingen 2 te veronderstellen. Hij is daarin heel stellig: ‘er bestaat geen betrekking tussen het christelijk pinksteren en het feest der weken, zoals het werd opgevat door de gemeente van Qumrân en later door het orthodoxe Jodendom. Want er is in het verhaal van Handelingen geen enkele zinspelning op het verbond van de Sinaï noch op het Nieuwe Verbond, waarvan Christus de Middelaar is.’¹⁸ Ook A. Noordegraaf heeft aarzelingen

⁹ Henk van de Molen, *Met de Joden op weg*. Van de wieg tot het graf. Van feest tot feest. Van eeuw tot eeuw, Meppel 1987, 80, 81.

¹⁰ Vgl. de website van de chassidische Chabad-beweging: www.chabad.nl (link feestdagen-sjavoet).

¹¹ G. Stählin, *Die Apostelgeschichte*, NTD 2, 31 is van oordeel dat – anders dan Pesach en Soekkot – Pinksteren pas na de val van Jeruzalem en de tempel in verband wordt gebracht met gebeurtenissen in de tijd van Mozes en dus een heilshistorisch feest wordt.

¹² Hermann L. Strack en Paul Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, 7e Aufl., München 1978, II, 601 stelt dat de relatie tussen Pinksteren en de wetgeving pas in de tweede eeuw na Christus valt te traceren.

¹³ J.P. Versteeg, 1984, a.w., 19.

¹⁴ J.J. Petuchowski, *Van Pesach tot Chanoeka. De wereld van de Joodse feesten en gebruiken*, Baarn 1987, 41; Millar Burrows, *The Dead Sea Scrolls*, New York 1955, 235.

¹⁵ O.S. Wintermute, *Jubilees*, 67, betreft deze uitspraak – anders dan de in de vorige noot genoemde auteurs – niet op de verbondsvernieuwing bij Sinaï, in: James H. Charlesworth, *The Old Testament Pseudepigrapha*, London 1985, Vol. 2.

¹⁶ J. van Goudoever, ‘The Significance of the Counting of the Omer’, 73: ‘Already during the Second Temple Period the Feast of Weeks was connected with the making of a covenant and with the promulgation of the Torah’, in: *Studies on the Jewish Background of the New Testament*, Assen 1969.

¹⁷ De Vaux, a.w., 445.

¹⁸ De Vaux, a.w., 445.

bij de prepositie dat Lukas geweten zou hebben van een relatie tussen Pinksteren en wetgeving.¹⁹ Anderen gaan er echter wel vanuit dat Lukas bekend was met deze verbinding. In hun optiek heeft de niet-Joodse auteur van Handelingen Pinksteren willen tekenen als het feest van het nieuwe verbond en als vervulling van de wetgeving in de woestijn.²⁰ J.P. Versteeg is van mening dat Pinksteren in het Nieuwe Testament reeds gehistoriseerd is en geworden tot het feest waarop ook de wetgeving op de Sinaï herdacht wordt.²¹ De uitstorting van de Geest is de vervulling van het Sinaïgebeuren.²²

Nieuwtestamentische gegevens

Zijn er in het Nieuwe Testament zelf aanwijzingen die de koppeling tussen de wetgeving op de Sinaï en de uitstorting van de Geest ondersteunen? De Scandinavische patristicus Oskar Skarsaune reikt in dit kader enkele interessante gegevens aan, die de moeite van het overwegen waard zijn.²³ Hij attendeert op een tweetal saillante details in Handelingen 2. Allereerst de ‘tongen als van vuur’ (vs. 3) en vervolgens de verkondiging van het Evangelie die zich ‘verdeelt’ in diverse talen, zodat alle aanwezigen het kunnen verstaan. In de rabbijnse exegetische van Exodus 19:16 wordt benadrukt dat de Godsopenbaring gepaard gaat met donderslagen, of meer letterlijk vertaald: stemmen. Joodse geleerden leggen uit dat op Sinaï Gods stem zich verdeelt in meerdere stemmen. Vervolgens leggen zij een link met wat over Gods stem wordt gezegd in Psalm 29:7: ‘De stem van de HEERE hakt vurige vlammen uit *de wolken*’ (HSV). Uit deze combinatie van teksten wordt geconcludeerd dat Gods stem zich op Sinaï verdeelt in zeven stemmen die verschijnen als vurige vlammen. Latere Joodse exegeten werken deze idee verder uit. De zeven stemmen worden dan zeventig talen, zodat alle zeventig volken Gods stem kunnen horen.

Een tweede nieuwtestamentische pijler onder de stelling dat christelijk Pinksteren verbonden moet worden met de wetgeving op Sinaï ziet Skarsaune in Efeziërs 4:8. In deze tekst vernemen we van de charismata die de verhoogde Christus uitdeelt in de gemeente. De apostel gebruikt daarbij Psalm 68:18,19 als oudtestamentische bewijstekst. Als Jezus is opgevaren naar de hoogte, geeft Hij de mensen gaven. Deze tekst wordt dus gelezen als een Pinkstertekst, waarbij de hemelvaart van Christus en de charismata sterk aan elkaar gekoppeld zijn. Volgens Skarsaune moet hierbij gedacht worden aan rabbijnse bronnen die deze tekst uit Psalm 68 betrekken op de wetgeving. Zowel Mozes als Jezus beklommen een berg om met ‘gaven’ terug te komen. Zoals de ‘man Gods’ de Sinaï opging om de Tien Woorden te ontvangen en deze op zijn beurt door te geven aan het volk, zo is Jezus vanaf de Olijfberg opgevaren naar zijn Vader om de Heilige Geest te ontvangen en die vervolgens te schenken aan zijn wachtende jongeren in Jeruzalem en om de charismata van de Geest uit te delen in de

¹⁹ A. Noordegraaf, *a.w.*, 168, 169 is van mening dat de interpretatie van de teksten uit Jubileeën en Qumran te verschillend en te omstreven is, dan dat men er duidelijke conclusies uit zou kunnen trekken. Evenals De Vaux wijst hij erop dat Lukas *expressis verbis* geen melding maakt van het verband tussen de wetgeving op de Sinaï en de uitstorting van de Heilige Geest.

²⁰ Le Cornu, Shulam, *a.w.*, 59; Jacques Dupont, ‘Le salut des gentils et la signification théologique du Livre des Actes’, in: *Études sur les Actes des Apôtres*, serie: *Lectio Divina*, Paris 1967, 407; idem, ‘La première Pentecôte chrétienne’, in: *Études sur les Actes des Apôtres*, serie: *Lectio Divina*, Paris 1967, 484, 501; J. Dijk, *Jeruzalem*, 110; Jacob Jervell, *Die Apostelgeschichte*. Neuauslegung. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament, Band 3, Göttingen 1998, 132 is van mening dat de koppeling tussen Sjavoeot en verbondssluiting in ieder geval gelegd wordt in de tijd dat Lukas zijn verslag schrijft; vgl. Jacob Jervell, *The Theology of the Acts of the Apostles*. New Testament Theology, Cambridge/New York 1996, 52.

²¹ J.P. Versteeg, Preekschets over Handelingen 2:2 en 3, in: *Postille* 1981-1982 (33). Onder redactie van de Werkgroep Kerk en Prediking, ‘s-Gravenhage 1981, 103.

²² Versteeg, 1984, *a.w.*, 20.

²³ Oskar Skarsaune, ‘Liturgical Calendar and Annual Festivals’, in: *Mishkan*. A Theological Forum on Jewish Evangelism, 1987, 80-95.

gemeente. Het lijkt erop dat Paulus een rabbijnse bewijstekst betreffende de wetgeving op de Sinaï hanteert om te spreken over de gave van de Geest.²⁴

Nog enkele andere aspecten kunnen worden genoemd. Sjavoeot – het feest van de ‘schenking van de Thora’ – bepaalt ons bij het feit dat God eens de Tien Woorden geschreven heeft ‘met eigen vinger’ (Ex. 31:18). De jongeren van Jezus ontvingen met Pinksteren de Heilige Geest, die de ‘vinger Gods’ wordt genoemd (Luk. 11:20). J. Daniélou refereert aan een woord van de kerkvader Augustinus, die heeft gezegd: ‘De Heilige Geest wordt in het Evangelie vinger Gods genoemd, om ons te herinneren aan de voorafbeeldende gebeurtenis op de Sinaï.’²⁵ Frappant is ook de regelgeving in Leviticus 23 betreffende Sjavoeot. Het vieren van dit feest wordt in één adem verbonden met de zorg voor de armen (vs. 22). De randen van het veld mogen bij de oogst niet worden gemaaid. Wat daar groeit, is bestemd voor de armen, evenals de aren die tijdens het maaien op het land blijven liggen. Is het toeval dat juist in Handelingen 2 en de daaropvolgende hoofdstukken zoveel nadruk wordt gelegd op de agapemaaltijden, de onderlinge zorg, het delen van de goederen (Hand. 2:41-47; 4:32-35). Ook hierin kan men een aanwijzing zien voor de relatie tussen Joods Sjavoeot en christelijk Pinksteren, tussen wetgeving en uitstorting van de Geest.²⁶ En als laatste indicatie: hoewel Pinksteren in 2 Korinthe 3 niet expliciet wordt genoemd, betreft Paulus het werk van de Heilige Geest in dit hoofdstuk wel op het Nieuwe Verbond waarover we lezen in Jeremia 31: 31-34.

De onderhavige kwestie zal de gemoederen in de kring van geleerden zonder twijfel nog lange tijd bezighouden. Een en ander afwegend kom ik voor mijzelf tot de conclusie dat de argumenten die pleiten voor een relatie tussen Pinksteren en verbondsvernieuwing, respectievelijk wetgeving, zwaarder wegen dan de vraagtekens die daarbij geplaatst kunnen worden. In het licht van bovenstaande overwegingen is er recht en reden om christelijk Pinksteren meer dan voorheen is gebeurd te vieren als feest van verbondsvernieuwing en vervulling van de Thora. De nauwe relatie met Sjavoeot nodigt daartoe uit. In het recente verleden hebben meerdere theologen ervoor gepleit dit gegeven te verdisconteren in de christelijke beleving van Pinksteren. F.W. Marquardt roept er krachtig toe op in zijn imposante werk over de eschatologie.²⁷ Het hoofdstuk waarin hij het verband tussen Joods en christelijk Pinksteren beschrijft, draagt de inspirerende titel ‘Vlammen in Jeruzalem’. Ook Geert Cohen Stuart, die jarenlang namens de Nederlandse Hervormde Kerk als theologisch adviseur in Jeruzalem heeft gewoond en gewerkt, wil meer aandacht voor het feit dat het christelijke Pinksterfeest in veel opzichten aansluit bij elementen en motieven uit de Joodse traditie.²⁸

In de kring van messiasbelijdende Joden speelt tijdens het Pinksterfeest de wetgeving op Sinaï een centrale rol.²⁹ Handelingen 2 kan door hen niet worden gelezen los van het Joodse Wekenfeest.³⁰ Messiaanse gemeenten in Israël – en ook wel daarbuiten – vieren Pinksteren in de regel volgens de Joodse kalender, zodat de datum niet samenvalt met het

²⁴ Dezelfde parallel tussen Mozes en Jezus trekt J. van Goudoever, *Waarom ontstond de eerste gemeente op Pinksteren?*, in: *Zoals er gezegd is over het Evangelie in Jeruzalem en Antiochië*, Hilversum/Antwerpen 1968, 36, 37.

²⁵ J. Daniélou, *Bijbel en Liturgie*, De Bijbelse Theologie van de sacramenten en de feesten volgens de kerkvaders, Brugge/Utrecht 1964, 468 v.

²⁶ W. Zuidema, *Gods partner*, Ontmoeting met het Jodendom, Baarn 1988 (5e dr.), 122.

²⁷ F.W. Marquardt, *Was dürfen wir hoffen, wenn wir hoffen dürften? Eine Eschatologie II*, Gütersloh 1994, 318. Hij gaf zijn hoofdstuk waarin hij de verbinding legt tussen Joods Sjavoeot en christelijk Pinksteren, de suggestieve titel mee: ‘Jeruzalem in de vlammen van de Geest’.

²⁸ G.H. Cohen Stuart, *Joodse feesten en vasten*. Een reis over de zee van de Talmoed naar de wereld van het Nieuwe Testament. Ten Have 2003, 116-123.

²⁹ Barney Kasdan, *God's appointed times. A Practical Guide for Understanding and Celebrating the Biblical Holidays*, Baltimore 1993, 55.

³⁰ Le Cornu, Shulam, *a.w.*, 58-62.

Pinksterfeest dat de kerken vieren.³¹ Zij houden de Joodse feesten in het perspectief van zowel het Oude als het Nieuwe Testament. David H. Stern merkt ten aanzien van Sjavoeot op dat messiaanse Joden zich niet geheiligd – apart gezet, afgezonderd – weten door de geboden zoals hun orthodox-Joodse volksgenoten, maar door de Heilige Geest. Aangezien zowel de Thora als de Heilige Geest op Sjavoeot zijn gegeven, kan worden gesteld dat de geboden de Heilige Geest ‘symboliseren, representeren of tot uitdrukking brengen’.³²

Geest en Christus, Geest en Thora

Bij alle aandacht voor Pinksteren als feest van verbondsvernieuwing en wetgeving mag één cruciale notie niet over het hoofd worden gezien. Het Nieuwe Testament legt er alle nadruk op dat de Heilige Geest de Geest van Jezus Christus is. Pinksteren staat op zijn Naam. Dan maakt Hij zijn belofte waar: Gij zult de kracht van de Heilige Geest ontvangen (Hand. 1:8). Na zijn kruisdood, opstanding en verhoging ontvangt Jezus de beloofde Geest uit handen van de Vader. In zijn magistrale pinksterpreek zal Petrus het met zoveel woorden zeggen: ‘Hij dan Die door de rechterhand van God verhoogd is en de belofte van de Heilige Geest ontvangen heeft van de Vader, heeft dit uitgestort wat u nu ziet en hoort’ (Hand. 1:33 HSV). De Heilige Geest is de Geest van Christus.

Een ander facet dat in Handelingen 2 oplicht, is het feit dat met Pinksteren het profetische Woord tot vervulling komt. Een en andermaal wijst Petrus in zijn preek terug naar het Oude Testament (Joël!). De komst van de Geest is door de profeten al eeuwen geleden aangekondigd en toegezegd. Opmerkelijk is het verband met de Thora dat in veel oudtestamentische godsspraken gelegd wordt. In de komende heilstijd zal God zijn Geest geven in het binnenste van hen, waardoor het volk zijn inzettingen zal houden en zijn rechten zal bewaren en doen (Ez. 36:27). De Geest schrijft de wet van God in de harten van mensen, zowel Joden als heidenen.

Frappant gegeven is dat Lukas tot tweemaal toe aangeeft dat het Woord vanuit Jeruzalem gepredikt moet worden. Zowel in zijn evangelie (24:47) als in de Handelingen (1:8) wordt dit aspect vermeld. Lukas herinnert hiermee aan een profetische verwachting die ook binnen het Jodendom van de eerste eeuwen na Christus aanwezig is. Dit concept wortelt in profetische uitspraken uit Jesaja 2 en Micha 4 waar gezegd wordt dat de Thora uit Sion zal uitgaan en het Woord des HEREN vanuit Jeruzalem.

Orthodox-Joodse viering van Sjavoeot

In het orthodoxe Jodendom wordt de verbinding tussen Wekenfeest en wetgeving teruggelaten in de Thora zelf. De datering speelt daarbij een essentiële rol. Naar Joodse berekening vallen de data van Thoraschenking en Sjavoeot exact samen, namelijk op de zesde Siewan. De stelling dat de rabbijnen pas in de tweede eeuw van de christelijke jaartelling het Pinksterfeest gaan opvatten als een herdenking van de dag waarop het volk van God bij de Sinaï de Thora heeft ontvangen, dient dan ook van een vraagteken te worden voorzien.³³

Een indicatie treffen we aan in de Jeruzalemse Talmoed (Jeroesjalmi). Oorspronkelijk wordt tijdens het Wekenfeest uit de Thora gelezen Deuteronomium 16, waarin Sjavoeot exclusief beschreven wordt als boerenfeest. De Talmoed vermeldt dat er in de tijd van de Misjna een Joodse geleerde is die in plaats van dit hoofdstuk leest uit Exodus 19 en daarmee dus een link legt met de verbondssluiting.³⁴ Nu heeft de codificatie van de Misjna plaats rond het jaar 200 na Christus. Daarmee is over de ouderdom van deze overlevering echter niets

³¹ L.E. Meijer, *Terugkeer uit ballingschap*. Messiasbelijdende gemeenten in Israël, serie *Herkenning* nr. 3, Ede 1998, 10.

³² David H. Stern, *Messianic Jewish Manifesto*, Jerusalem 1991 (2^e dr.), 165.

³³ R. de Vaux, *Hoe het Oude Israël leefde*. De instellingen van het Oude Testament II, Roermond 1962, 445.

³⁴ Petuchowski, *a.w.*, 39.

gezegd, aangezien de Misjna bestaat uit een verzameling van mondelinge commentaren, die al veel langer de ronde doen in het Jodendom. Het is moeilijk de exacte historische oorsprong van iedere afzonderlijke overlevering in de mondelinge leer te traceren. Orthodoxe Joden gaan er vanuit dat de koppeling tussen Sjavoet en Sinaï reeds lang voor het ontstaan van het Nieuwe Testament heeft plaatsgevonden.³⁵

In de traditioneel-Joodse beleving van Sjavoet is de verbinding tussen het Wekenfeest en de wetgeving eenvoudig niet weg te denken. In zijn *Jom Jom* – een leerboek voor Joodse kinderen – schrijft D. Hausdorff: ‘Op Pesach werden we een volk, op Sjavoet, het feest waarop we de Thora kregen, werden we een bijzonder volk, werden we Gods volk. Zonder Thora zouden we een gewoon volk zijn, zoals er zoveel volken waren of zijn.’³⁶ Rabbijn Hirsch is van mening dat met Sjavoet de geest van Israël is geboren. Na de lichamelijke bevrijding uit Egypte vindt met Pinksteren de spirituele bevrijding van het Joodse volk plaats.³⁷ De connectie tussen Pesach en Sjavoet wordt onderstreept door het feit dat het Wekenfeest ook wel Atsèret genoemd wordt. Atsèret betekent ‘afsluiting’ en ‘beëindiging’. Pinksteren is dus de afsluiting van Pasen.³⁸ Met Pesach worden we herinnerd aan de verlossing uit de slavernij. Dat is de ene kant: bevrijding *van*... Met Pinksteren wordt duidelijk *waartoe* deze bevrijding plaatsvindt: leven tot eer van God volgens de ‘Weisung’ van de Thora. Dat is de keerzijde.

Tijdens de Joodse diaspora verdwijnt het element van de landbouw tijdens de viering van Sjavoet steeds meer naar de achtergrond. Alleen de bloemen die de huizen en synagogen opvrolijken, herinneren aan het oogstkarakter van het feest. Vooral de *aron ha Kodesj*, de heilige ark waarin zich de Thorarollen bevinden en de *biema* – de tafel waarop men de boekrol leest – worden zorgvuldig en uitbundig versierd. De bloemen in de sjoel doen terugdenken aan de eerstelingen van de oogst. Het geheel roept de sfeer op van een bruiloft, wat het verbond tussen God en het Joodse volk ook is, een huwelijk met de Thora als contract.³⁹ Tijdens de vooravond van het feest verzamelen vrome Joden zich in het *beth ha Midrasj* (leerhuis) voor het bestuderen van de Thora en andere schriftgedeelten die te maken hebben met de openbaring bij de Sinaï.⁴⁰ Het liefst blijft men de hele nacht, tot het aanbreken van de morgen, in de synagoge om te ‘lernen’. Volgens de traditie heeft deze gewoonte een bijzondere achtergrond. Op de morgen van de Thoraschenking in de woestijn zouden de Joden zich hebben verslapen. Om dit goed te maken, houdt men ieder jaar tijdens Sjavoet een nachtwake, waarin verzen uit de Thora worden geleerd. De ‘leernacht’ hoort wezenlijk bij de viering van Sjavoet. Ook de dienst in de synagoge die de volgende morgen wordt gehouden is doorademd van Thora. Van de volgelingen van Jezus lezen we in Handelingen 2:1 dat ze in alle vroegte al bijeen zijn, wanneer de Heilige Geest op hen komt. Hebben ze er dan wellicht reeds een nacht van Thorastudie opzitten, zoals de Joodse geleerde Steven Fine veronderstelt?⁴¹

In het avondgebed op de eerste avond van Sjavoet wordt in de synagoge gezegd:
‘Geprezen U Eeuwige, die het avond laat worden. Met een voortdurende liefde houdt U van Uw volk, het Huis Israël, U hebt ons de Thora, geboden, wetten en rechtsvoorschriften gegeven. Daarom, Eeuwige, onze God, willen wij als wij gaan slapen en als wij opstaan Uw wetten bespreken. Wij willen blij zijn met de woorden

³⁵ Met dank aan rabbijn Lody van de Kamp voor deze informatie.

³⁶ D. Hausdorff, *Jom Jom*. Voor de Joodse jeugd in Nederland, Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap, 1984 (4e dr.), 168.

³⁷ J. den Hartogh, *De joodse weg*. Een inleiding in de godsdienst van het Jodendom, 1993, 95.

³⁸ Skarsaune, *a.w.*, 90.

³⁹ J. den Hartogh, *a.w.*, 1993, 96.

⁴⁰ Rabbijn S. Ph. de Vries Mzn, *Joodse Riten en Symbolen*, Amsterdam 1968 (3^e dr.), 137.

⁴¹ Cohen Stuart, *a.w.*, 122.

van Uw Thora en met Uw geboden, voortdurend en altijd. Want zij zijn ons leven en ze verlengen onze levensduur, en wij willen daar dag en nacht over nadenken. Ontneem ons nooit Uw liefde.⁴²

EXEGETISCHE EN BIJBELS-THEOLOGISCHE NOTITIES BIJ HANDELINGEN 2:1-11

Een belangrijk woordmotief in deze perikoop is het begrip vervullen (*sumplèroōo*).⁴³ Deze vervulling betreft allereerst de tijd. De dag van het Pinksterfeest wordt vervuld. Deze vermelding refereert aan de zogeheten Omertelling, die de dagen aftelt tussen Pesach en Sjavoeot. Een *omer* is oorspronkelijk een graanschoof, later wordt het de naam voor een gewichtsmaat: om en nabij drie en een half pond. Met Pesach moet iedere Israëliet een *omer* van de binnengehaalde gerst offeren, eerstelingen van de kleine oogst. Mozes heeft bevolen op tweede dag van Pesach – de dag na het brengen van het gersteoffer – zeven weken af te tellen tot aan Pinksteren (Deut. 16:9-11). Vandaar de naam Wekenfeest. Dagelijks wordt in deze weken door de religieuze Jood dezelfde spreuk gezegd. Als voorbeeld: Vandaag zijn het 25 dagen, dat is drie weken en vier dagen van de Omer’.

Hoezeer het dagelijkse tellen doortrokken is van verwachting, blijkt uit de *Beracha*, de zegenspreuk die na iedere telling wordt uitgesproken. Vervolgens wordt Psalm 67 gezongen, het lied dat God dankt voor de rijke oogst. Wanneer men het opschrift van deze psalm niet meerekent, bevat het lied welgeteld 49 (7x7!) woorden. Pesach is voorbode en onderpand van Pinksteren. En het Wekenfeest vormt als het ware de afronding en de bekroning van Pasen. Al tellend ziet men uit naar de grote oogst die aanstaande is. Als de vijftigste dag aangebroken is – Pinksteren komt van *pentècostè* dat vijftigste betekent – is de telling voltooid, dan is de dag van het Pinksterfeest vervuld. Kort en krachtig drukt D. Monshouwer het uit: Handelingen 2 beschrijft *niet* het eerste Pinksterfeest, noch spreekt het van de *eerste* pinksterdag. Weliswaar is ‘de dag van *pentècostè* later met Pasen mee verschoven naar de zondag, hij blijft de vijftigste dag aan het eind van 7 x 7 dagen, de tijd van de *Omertelling*.⁴⁴ Mooi is daarom de vertaling die J. van Eck van vers 1 biedt: Toen de vijftig dagen vol waren...⁴⁵

In het licht van de Omertelling spreekt het ons te meer aan dat de Heilige Geest uitgerekend op Sjavoeot wordt uitgestort. Nadat Christus met Pasen is opgestaan, tellen ook de jongeren de dagen af, totdat Pinksteren aanbreekt en de Geest in al zijn volheid en overvloed over hen komt. De Pinksterdag wordt ook wel *Jom Habikkorim* genoemd, de dag van de eerste vruchten, de dag van de eerstelingen (Lev. 23:15-21; Num. 28:26). In de tempel worden twee tarwebroden voor het aangezicht van God heen en weer bewogen, de eerste vruchten van de grote oogst. Zingen we in de christelijke gemeente met Pinksteren niet vaak die indrukwekkende Psalm 118: ‘Och HEER’ geef thans uw zegeningen; och HEER, geef heil op deze dag; opdat men op deze eerstelingen, een rijke oogst van voorspoed zag.’ Treffend, dat Christus, de opgestane Paasvorst, in 1 Korinthe 15:20 getypeerd wordt als Eersteling. Hetzelfde wordt gezegd van de Heilige Geest in Romeinen 8:22 vv. Meerdere Engelstalige bijbeledities geven zowel in 1 Korinthe 15:20 als in Romeinen 8:23 voor het Griekse woord *aparchè* de vertaling ‘first fruits’, waardoor de verwijzing naar het feest der eerstelingen des te meer transparant wordt.⁴⁶

⁴² I. Dasberg, *Machzor voor Sjavoeot. Gebeden voor het Wekenfeest*, Amsterdam 1992, 30.

⁴³ Stählin, *a.w.*, 31 is van mening dat Lukas het Pinksterfeest helemaal ziet ingebed in het systeem van ‘belofte en vervulling’. Hij noemt daarom ‘vervulling’ ook ‘das entscheidende Stichwort’ aan het begin van dit bericht.

⁴⁴ Monshouwer, *a.w.*, 117.

⁴⁵ J. van Eck, *Handelingen. De wereld in het geding* (CNT), Kampen 2003, 54.

⁴⁶ Vgl. King James Version (KJV), America Standard Version (ASV) en World English Bible (WEB).

De sterke relatie tussen Pasen en Pinksteren is met name in de Vroege Kerk sterk aanvoeld, zij het dat het contemporaine Jodendom daarbij niet in het vizier komt. In de eerste eeuwen worden de zeven weken na Pasen beleefd als onlosmakelijk onderdeel van het Pinksterfeest. J. Daniélou roept de kerkvader Athanasius op als getuige, aangezien deze de tijd tussen beide grote feesten typeert als de ‘Grote dag des HEREN’. Hij voegt eraan toe: ‘Deze heilige dag des HEREN breidt haar licht, dat met onschatbare genade gepaard gaat, uit over al de zeven komende weken van Pinksteren, tijdens welke wij zonder onderbreking het paasfeest zullen vieren.’⁴⁷ De viering van dit langgerekte paasfeest heeft een sterk eschatologische spits. Men rekent ermee dat Jezus, die in de periode van Pentacostè is opgevaren naar de hemel in dezelfde tijd zal terugkeren op de aarde.⁴⁸

Zo rond het ingaan van de vierde eeuw komt er een verschuiving in de beleving van Pinksteren. Vanaf die tijd wordt de vijftigste dag na Pasen gemarkeerd als een zelfstandig feest. Pinksteren is niet langer de uitloop en het slotstuk van Pasen, maar een feest met een eigen karakter. Zo treffen we in het reisverslag van Egeria de beschrijving aan van een viering in Jeruzalem, waarbij tijdens het derde uur op de morgen van Pinksteren Handelingen 2 wordt gelezen.⁴⁹

Wind en vuur

Een essentieel leermoment in dit gedeelte betreft de tekenen van wind en vuur. Deze willen meer zijn dan toevallige verschijnselen die de uitstorting van de Geest begeleiden. E. Schweizer ziet in de tekenen vooral een onderstreping van de concreetheid van de komst van de Geest.⁵⁰ Dit aspect zal men zeker mogen verdisconteren. In menig stichtelijk woord heeft men aan de tekenen een illustratief en educatief karakter toegekend. De wind is het symbool van kracht, terwijl men in het vuur een beeld van reiniging en loutering kan zien.

Een aansprekend, breed uitgewerkt voorbeeld daarvan is te vinden bij G. de Ru.⁵¹ Het geluid van een geweldige gedreven wind doet hem denken aan Ezechiël 37, waar ons wordt verteld van dorre doodsbeenderen, die herleven als de Geest des HEREN erin blaast. Hij herinnert ook aan de schriftgeleerde Nicodemus uit het Johannesevangelie, die van Jezus leert dat een mens wederom geboren moet worden ‘van bovenaf’, door de Heilige Geest, die blaast als de wind (Joh. 3:8). Na de Hemelvaart leven de discipelen in biddende afwachting. ‘Dan komt de storm van de Geest en jaagt hen voort: de zending wordt geboren. Wat hebben wij in onze jeugd op het ‘zendingsfeest’ met enthousiasme gezongen: ‘Ik voel de winden Gods vandaag, vandaag hijs ik het zeil..!’ Ouderwets, maar vol hartstocht voor de zielen. Volgens De Ru moet het vuurteken vooral in verband worden gebracht met de louterende en reinigende functie van de Heilige Geest. Hij brandt weg alle zelfzucht, eerzucht, angst en haat. Jesaja vertelt dat een engel met een gloeiende kool van het altaar zijn lippen beroert, daarmee zijn ongerechtigheid wegneemt en zijn zonden verzoent (Jes. 6:7). Tegelijkertijd zet de Geest ons in vuur en vlam voor Jezus. Dat heeft zijn uitwerking. ‘Als de Geest harten in brand steekt, gaan er haarden van liefde gloeien in de samenleving, waar alle relaties juridisch stevig geregeld zijn, maar de liefde veelal ontbreekt’.

Ongetwijfeld is met zulke verwijzingen het werk van de Geest raak getypeerd. Indien men hiermee volstaat, wordt aan de taal van de Pinkstertekenen echter tekort gedaan. Men

⁴⁷ J. Daniélou, *a.w.*, 450 v.

⁴⁸ E. Lohse, THWNT VI, 52; bij Tertullianus, *De Baptismo*, 19, treft men de gedachte dat Christus in de Pinkstertijd terugkomt eveneens aan. Ook voor deze kerkvader is de Pinksterperiode van vijftig dagen die volgt op Pasen in feite één langgerekte feestdag. Hij verwijst in dit verband naar Jer. 31:8, in: D. Schleyer (Hrsg.), *De baptismo/De oratione – Über die Taufe/Vom Gebet*, Turnhout 2006, Serie *Fontes Christiani* (FC 76).

⁴⁹ H. Vreekamp, *Gedachten over gedenken*. Liturgie met een hart voor Israël als bron van inspiratie voor de dogmatiek, Baarn, 1991, 88-91.

⁵⁰ E. Schweizer, THWNT VI, 452 v.

⁵¹ G. de Ru, *Woord waarop wij bouwen*, ‘s-Gravenhage, 1991, 165.

miskent dan de heilshistorische achtergrond en samenhang van deze veelzeggende signalen. Wind en vuur herinneren ons primair aan de verschijnselen die zich voordoen op en rond de Sinaï, als Mozes de twee tafels van de Wet uit Gods handen ontvangt. We lezen in Exodus 19:16,18: ‘En het gebeurde op de derde dag, toen het morgen werd, dat er op de berg donderslagen, bliksemstralen en zware wolken waren, en zeer sterk bazuingschal, zodat al het volk dat in het kamp was, beefde (...) De berg Sinaï was geheel in rook gehuld, omdat de HEERE daarop in vuur neerdaalde. De rook steeg omhoog als de rook van een oven, en de hele berg beefde hevig’ (HSV).

Een belangwekkend feit is dat in de synagoge naast de Thora-lectio uit Exodus 19 en 20 als Haftaralezing is gekozen het begin van Ezechiël, waar het visioen van Gods glorie wordt beschreven. In vers 4 van hoofdstuk 1 is sprake van een stormwind en van een vuur van bliksemflitsen, tekenen die herinneren aan het gebeuren bij de Horeb en die zich herhalen in Handelingen 2.⁵²

De auteur van de brief aan de Hebreeën refereert aan het gebeuren op Sinaï en noteert dat het Joodse volk in de woestijn is toegetreden tot een ‘brandend vuur’ en een ‘stormwind’. (Hebr. 12:18). Al sedert de zesde eeuw wordt in het Jodendom Psalm 68 beschouwd als een lied dat bij uitnemendheid past bij Sjavoet, zoals trouwens alles ‘wat er in de Bijbel maar aan donder en bliksem en bevende bergen herinnert door de oude rabbijnen op de openbaring van de Sinaï werd betrokken’ (J. Petuchowski).⁵³ De tekenen proclameren en begeleiden Gods afdalen, zijn nabijkomen, zijn presentie.⁵⁴ En zoals Gods aanwezigheid hoorbaar en zichtbaar is in de woestijn, zo is deze eeuwen later ook manifest voor de aanwezigen op het tempelplein. Terwijl de Israëlieten echter op afstand van de berg moeten blijven – het is hun verboden deze aan te raken – komt God in Jeruzalem heel dichtbij. De wind vervult het hele huis en het vuur daalt neer op de jongeren van Jezus. In de woestijn zijn de Israëlieten vanwege deze tekenen door siddering bevangen. In Jeruzalem leidt de uitstorting van de Geest tot verwarring (2,6), verbazing (2,7), verlegenheid (2,12) en verslagenheid (2,37). Volgens J.P. Versteeg is het kenmerkende van Gods komen in de Geest, dat – anders dan in de woestijn – van distantie geen sprake meer is: ‘De uitstorting van de Geest was de vervulling van het Sinaïgebeuren, omdat bij de uitstorting van de Geest de afstand die op de Sinaï nog bleef, wegviel’.⁵⁵

Joodse geleerden wijzen erop dat als de Joden bij de berg Sinaï staan, zij de donder, de lichtflitsen en de klank van de sjofar *zien*. Hoe kan een mens de donder en sjofargeschal *zien*? De Ba’al Sjem Tov legt dit uit aan de hand van een parabel: ‘een dove man ziet in de straat mensen dansen. Hij begrijpt van geen kant waarom die mensen dansen, want de muziek die hen inspireert, hoort hij niet.... Het is aan ons om niet alleen Torah en Traditie te *zien*, maar ook de muziek die er in zit te *horen*. Dat vereist voorbereiding, training, kennis.’⁵⁶

Israël en de volken

Een derde leerpunt licht voor ons op in de vermelding van de zogeheten volkerenlijst uit Handelingen 2. Deze opent op het Pinksterfeest het venster op de heidenwereld. Al gebiedt de eerlijkheid wel te zeggen dat zich in Jeruzalem amper een *goj* heeft opgehouden.

⁵² Kasdan, *a.w.*, 55.

⁵³ Petuchowski, *a.w.*, 46.

⁵⁴ J.P. Versteeg, 1981, *a.w.*, 105: ‘Zoals op de Sinaï de tekenen van de wind en het vuur spraken van de tegenwoordigheid van God, zo spraken ook op de pinksterdag in Jeruzalem de tekenen van de wind en het vuur van de tegenwoordigheid van God. In de Geest kwam God zelf. Pinksteren spreekt niet van een vage inspiratiebron. Pinksteren spreekt van de (blijvende) tegenwoordigheid van God zelf.’

⁵⁵ J.P. Versteeg, 1984, *a.w.*, 20.

⁵⁶ Met dank aan rabbijn Binyomin Jacobs, die mij deze overlevering aanreikte.

Nadrukkelijk vermeldt Lukas (vs. 10) dat de mannen in Jeruzalem die getuige zijn van de komst van de Geest allemaal Joden of proselieten zijn. Met laatstgenoemde categorie worden bedoeld de erbijgekomenen, toegetreden, niet-Joden die de Joodse godsdienst hebben aangenomen en zich aan de gehele Joodse wet onderwerpen.⁵⁷ Pas in de geschiedenis van Cornelius uit Handelingen 10 zien we heidenen verschijnen in de lichtkring van Pinksteren. Tot verbazing van de gelovigen uit de besnijdenis valt de Geest dan op enkele *gojim*, nota bene zonder dat deze ook maar besneden zijn.

Toch kan de uitvoerige opsomming van ‘godvrezende mannen uit alle volken die er onder de hemel zijn’ (vs. 5), geen toeval zijn. De grenzen van Israël worden doorbroken. Ook de volkerenwereld komt in het vizier, overigens niet ten koste van het Joodse volk. Paulus zal later uitleggen wat er precies gebeurd is. De heidenen worden als wilde loten geënt op de stam van Israël (Rom. 11). De *gojim* worden door de apostel genoemd medeburgers der heiligen en huisgenoten van God (Ef. 2 en 3). Het verbond met Israël wordt op de Pinksterdag niet opgeheven, maar vernieuwd en verbreed.

Treffend is dat deze verbinding tussen Israël en de volkerenwereld ook in de Joodse beleving van Sjavoet meekomt. In de synagoge leest men op de tweede dag het boekje Ruth.⁵⁸ Als vrouw uit een vreemd land, uit een vreemde cultuur, wordt zij in het Joodse volk opgenomen. Uw God is mijn God, uw volk is mijn volk! Veelzeggend is ook in dit verband de lezing van Psalm 67 tijdens de Omertelling. Dit lied tekent het visioen van de volkeren der aarde die door God geleid en gezegend worden en samen met Israël Hem zullen loven. Vanuit het Joodse land waaiert Gods heil de wereld over en dat wordt op Pinksteren eens te meer geaccentueerd. En zoals we reeds vermeldden, legt de Talmoed ook op andere wijze dit verband. Toen op Sinaï de Thora werd geschonken, verdeelde de stem van God zich over de zeventig talen der volkeren.⁵⁹ Deze traditie wil dat de Eeuwige zijn Wet in niet minder dan zeventig talen verkondigde – evenveel als het aantal volkeren volgens Genesis 10. ‘Elk woord dat Gods mond verliet, verdeelde zich over zeventig talen’ – voorspel van de messiaanse tijd waarin alle volken bekend gemaakt zullen worden met de Thora van Israël.⁶⁰ W. Zuidema trekt de lijn door naar Handelingen 2 en waagt de stelling dat het Pinksterfeest als zendingsfeest wortelt in de Joodse traditie.⁶¹

Niet alleen de ‘ambtsdragers’

Met Pinksteren voltrekt zich niet alleen vervulling in de tijd, maar vindt er ook een ruimtelijke en fysieke vervulling plaats. Het gehele huis is er vol van (2:2) en ook allen die zich in het huis bevinden worden met de Geest vervuld (2:4). Niet alleen de intieme kring van apostelen – de ‘ambtsdragers’ – ontvangt de Geest, maar alle 120 aanwezigen. Hier wordt een tweede beperking in vergelijking met voorgaande tijden doorbroken. Niet alleen gaan de grenzen van Israël open, de Geest neemt nu ook zijn intrek in ieder die gelooft. In het Oude Testament beperkt deze inwoning zich tot enkelingen, met name profeten, priesters en koningen. In Numeri 11:16-30 lezen we van zeventig oudsten die Mozes moeten assisteren. Zij worden bijeengeroepen bij de tent der samenkomst om de Geest te ontvangen die hun in staat zal stellen hun taak uit te voeren. Later blijkt dat twee mannen niet op het appèl zijn verschenen, maar toch profeteren. Jozua vindt dat buiten de orde en protesteert bij Mozes: ‘Belet het hun.’ En wat zegt Mozes dan? ‘Och, ware het gehele volk des HEREN profeten, doordat de HERE

⁵⁷ Naast proselieten waren er ook godvrezenden of vereerders, die niet officieel waren toegetreden tot de godsdienst van Israël, met inbegrip van alle verplichtingen die dat met zich meebracht; vgl. *Bijbelse Encyclopedie* II, Kampen 1975, 62.

⁵⁸ Dasberg, *a.w.*, 478; vgl. Harold S. Kushner, *a.w.*, 88.

⁵⁹ C.H. Lindijer, *Handelingen der apostelen* I, Nijkerk 1975, 53.

⁶⁰ Bab. Talmoed Sjabbat 88b; vgl. Bab. Talmoed Berachot 13a.

⁶¹ W. Zuidema, *Gods partner*, 122. Intussen realiseert Zuidema zich dat er naast deze universalistische lijn ook een particularistische lijn in het Jodendom te traceren valt.

zijn Geest op hen gave!'. Daar komt het onder het oude verbond nog niet van. Maar als de vernieuwing van het verbond met Pinksteren plaatsvindt, worden alle beperkingen opgeheven. Ouderen en jongeren, mannen en vrouwen, ieder die in Jezus gelooft, krijgt deel aan de volheid van Pinksteren.⁶² Het eschatologisch geladen beloftewoord van Joël 2:28 wordt werkelijkheid: 'Ik zal Mijn Geest uitstorten op al wat leeft.'

Taalwonder of hoorwonder?

Een laatste element dat onze aandacht vraagt, betreft de kwestie van het taalwonder in Handelingen 2. Of moeten we eerder spreken van een hoorwonder? Spreken de volgelingen van Jezus verschillende talen of wordt hun ene taal door al die verschillende mensen opgevangen en verstaan? En verder: als het om een spreekwonder gaat, is hier sprake van glossolalie of van xenoglossie? Betreft het een eenmalig gebeuren waardoor de apostelen in verschillende talen hun hoorders kunnen bereiken? J. van Eck denkt in deze richting en verbindt er de conclusie aan dat daarmee het werk van de Geest meteen bij zijn komst gekarakteriseerd wordt. Het hele werk van de Geest zoals dat in Handelingen is beschreven, wordt zijns inziens in dit talenwonder in één keer neergezet: De hele wereld zal het getuigenis van Christus horen, ieder in zijn eigen taal.⁶³ Anderen zijn van mening dat het in vers 4 gaat om glossolalie, tongentaal – waarover we in de brieven van Paulus het nodige horen – terwijl het in vers 11 een taalwonder betreft, dat het katholieke karakter van het werk van de Geest onderstreept. Niet alles wordt in dit opzicht helemaal helder. Duidelijk is echter wel: de communicatie van het evangelie is begonnen! In en vanuit Jeruzalem.

HOMILETISCHE AANWIJZINGEN

'Vandaag, gemeente, vieren we feest. Met Pinksteren herdenken we immers de vernieuwing en de verbreding van Gods verbond met Israël! Met Israël? Hoor ik dat goed? Ik kan me voorstellen dat iemand die vraag stelt. U meende misschien dat Pinksteren juist het einde van Gods verbond met Israël inluidde en dat we vandaag het geboorteuur van de kerk met elkaar gedenken. U bent niet de eerste en ook niet de enige die zo denkt. De eeuwen door is het zo gezegd en geloofd onder christenen, maar het is de vraag of dat terecht was. Vandaag hopen we met elkaar te ontdekken dat Pinksteren ons niet losmaakt van het Joodse volk, maar ons juist met huid en haar betreft bij onze Joodse wortels...'

Preken over Handelingen 2 kan gebeuren vanuit meer dan één optiek. Wie ieder jaar geroepen wordt met Pinksteren een kerkdienst te leiden, zal steeds weer op zoek gaan naar andere invalshoeken. De Joodse context van Pinksteren vraagt daarbij voortdurend om doorvertaling. Als we het Pinksterfeest het geboortefeest van de kerk noemen, verliezen we Israël uit het oog. En als we Israël kwijt raken, weten we ook niet meer wie we zelf zijn (W. de Greef). Het besef dient te worden gewekt en versterkt dat de kerk zichzelf – ook in het vieren van haar feesten – niet kan verstaan los van Israël. Gepaard daaraan mag onderstreept worden dat de kerk zonder Israël niet volgroeid is. Juist de verbondenheid met het Joodse volk zal tijdens Pinksteren het verlangen doen toenemen naar de tijd dat Joden en heidenen eenparig de God van Israël zullen dienen volgens de richtlijnen van de Thora.

Deze gerichtheid op Gods weg met Israël zal intussen niet ten koste mogen gaan van de onlosmakelijke twee-eenheid tussen de Geest en Christus. Pinksteren is niet alleen de laatste van de christelijke feestdagen, maar tevens de climax van de feestencyclus. Ook al lijkt in de kerkelijke praktijk met Pinksteren de kaars uit te gaan: met de uitstorting van de Heilige

⁶² W. de Boor, *Die Apostelgeschichte*, Wuppertaler Studienbibel, Wuppertal 1970, 50.

⁶³ Van Eck, *a.w.*, 60.

Geest bereikt het werk van Christus zowel een voorlopige voltooiing als een hoopvol hoogtepunt. In de gedaante van de Geest komt Christus wonen in zijn gemeente. Het werk van de Geest is ten diepste het handelen van de verhoogde en verheerlijkte Christus (H. Berkhof).⁶⁴ Pinksterfeest is daarom tegelijkertijd Christusfeest. De Heilige Geest is door Hem verdiend in zijn lijden en sterven en door Hem gezonden op de Pinksterdag. Beide gezichtspunten, de oriëntatie op Israël en de onopgeefbare betekenis van het heilswerk van Christus, sluiten elkaar op Pinksteren niet uit maar in.

Preken op Pinksteren in het licht van Sjavoeot biedt de mogelijkheid om aandacht te vragen voor levensheiliging als essentieel element van het werk van de Geest. Wanneer Pinksteren het feest van de Thora kan worden genoemd, is er alle aanleiding om de gemeente op te roepen ernst te maken met de vernieuwende en heiligende kracht van de Geest. De Pinkstergeest schrijft de wet in het hart. We worden geroepen te staan in de vrijheid van de kinderen Gods. Daarbij gaat het echter wel om vrijheid in gebondenheid (Gal. 5). Leven door de Geest, maar dan ook in het spoor van de Geest gaan (Gal. 5:25). De Pinkstergeest leert ons Gods wet lief te hebben als regel van de dankbaarheid, om te leven uit Gods heilrijke en heilzame geboden in het licht van het kruis en de opstanding van Jezus.

Ieder Pinksterfeest dient ook iets te hebben van een verbondsvernieuwing, zoals dat bij de Essenen aan de Dode Zee het geval was. In protestantse kring is dit fenomeen goeddeels teloor gegaan. Bij de Schotse en Engelse Puriteinen uit de zestiende en zeventiende eeuw speelde regelmatige verbondsvernieuwing een cruciale rol. Hetzelfde geldt voor de latere puriteinse beweging die bekend staat als de *Great Awakening*, waarin Jonathan Edwards en George Whitefield zo'n belangrijke rol spelen.⁶⁵ Juist met Pinksteren is er alle reden om de vinger te leggen bij de vernieuwing van het verbond, in welke vorm dan ook. Verootmoediging en hernieuwde toewijding, herstel van de relatie met God en onvoorwaardelijke overgave zullen daarbij centraal staan.

De viering van Pinksteren als feest van verbondsvernieuwing richt de aandacht onvermijdelijk op het belang van permanent leren. Het gaat met Sjavoeot niet alleen om het *geven* van de Thora (*matan Torah*) maar ook om het *ontvangen* daarvan (*kabbalah Torah*). Leven uit het verbond vraagt om een levenslang leerproces. Dat is onder het nieuwe verbond niet anders dan onder het oude. De Geest schept weliswaar ervaring – W. Aalders spreekt veelbetekenend over het 'inwerk' van de Geest –, maar daarbij groeit de gelovige nooit boven het Woord uit. Juist met Pinksteren – denk aan de 'leernacht' – wordt de noodzaak om te blijven 'leren' onderstreept. Leren om te leven! Onnodig te zeggen dat het daarbij gaat om een 'comprehensive approach': leren met hoofd, hart en handen. Zo alleen krijgen de inwilliging en de gehoorzaamheid van het verbond gestalte.

Bij de notie van verbondsvernieuwing komt met Pinksteren als vanzelf ook de verbreding van het verbond ter sprake. De komst van de Geest betekent niet de opheffing van het oude verbond en evenmin de vervanging van Israël. God geeft zijn werk dat Hij onder en met het Joodse volk is begonnen niet op. De heidenen die eertijds veraf stonden, mogen nu dichterbij komen. Zij worden geteld als bij Israël ingelijfd, zo zingen we met de oude berijming van Psalm 87. In het profetische Woord zien wij dit perspectief reeds oplichten en ook in de Joodse viering van het Wekenfeest komt deze verbreding van het verbond in het vizier. Door zijn Geest wil God – via Israël – de volkeren bereiken en betrekken bij de dingen van zijn Koninkrijk. Het Pinksterfeest krijgt zo een machtige betekenis voor zowel Joden als

⁶⁴ H. Berkhof, *De leer van de Heilige Geest*, Nijkerk 1964, 22 vv.

⁶⁵ Op 16 maart 1742 vindt op een vastendag in Northampton de openbare ondertekening van een verbond plaats. Men belijdt daarin afval van God en men verbindt zich plechtig en schriftelijk aan de HERE. Men belooft in een goede verhouding met zijn naaste te leven, familieverplichtingen trouw na te komen, kuis te leven en te strijden tegen lusten en begeerten. Dit is karakteristiek voor veel plaatsen in Nieuw-Engeland.

heidene. Wat God in Jezus Christus gedaan heeft, is van wereldwijde betekenis. Pinksteren kan daarom met recht een zendingsefeest heten.

Gespreksvragen, overgenomen van de website van het Centrum voor Israëlstudies

1. Welke plaats heeft Israël tijdens de viering van het Pinksterfeest in uw gemeente? Wat herinnert u zich van kerkdiensten en hoe hebt u dat voor uzelf ervaren?
2. Hoe verklaart u het dat in veel kerken de relatie met het Jodendom zo'n marginale rol speelt, ook tijdens de christelijke feesten?
3. Op welke wijze zou in uw situatie meer recht gedaan kunnen worden aan de onverbreekelijke relatie tussen Joods *Sjavoe 'ot* en christelijk Pinksteren? Reik enkele suggesties aan en betrek daarbij naast de eredienst ook de gezinsegodsdienst en catechese.
4. Wat vindt u van de gedachte om tijdens het Pinksterfeest ook het element van verbondsvernieuwing een plek te geven? Wat is volgens u de waarde daarvan en waar ziet u eventuele valkuilen?
5. De viering van Pinksteren in het licht van Joods *Sjavoe 'ot* vraagt aandacht voor de levensheiliging. Volgens sommigen leidt een dergelijke heroriëntatie op het Jodendom bijna automatisch tot judaïsering van het christelijk geloof. Deelt u deze vrees? Wat is volgens u het eigene van de christelijke levensheiliging (lees 1 Kor. 1:30 en Gal. 5)? Waar liggen volgens u leerpunten in het Jodendom en waar gaan de wegen in dit opzicht uiteen?